

خویندنه وهیه کی سه ره تایی بو دوو ته وهری مارکسیزم

فوناد سدیق

مارکسیزم زیاتر له یه ک سه دهیه، زمانی ملیۆنان مروف بووه، تا بتوانن له ریگایه وه هیواو
ئامانجه کانی خویمان بو دروستکردنی کۆمه لگه یه کی یه کسان رابگه یه نن..

ماک لیان

سه دهیه ک زیاتره، جوړه بوچوونیکي وها هاتوته ئاراهه، که گویا مارکسیزم له قهیراندایه، دیارترینی نهو
که سانهی دهیانویست مارکسیزم له رهوته شوپشگپرییه که ی لابه دن، نهوکات (برنشتاین) بوو، ههر لهو
کاته دا دیارترین که له رهخنه گرو تیوریستی مارکسی (پلیخانوف) به توندی رووبه پرووی برنشتاین بووه وهو
(هیتشتا لینین ناوبانگی ده رنه کردبوو) به ناخی مارکسیزمدا قول بووه وهو گه شه سه ندوتری ده کردو به ناو
گه لانیدا بلاوده کرده وه "پروانه وتاریکی پلیخانوف به ناویشانی (- حول ازمه مزعومه للمارکسیه -
برنشتاین، کونراد شمیت" ناویشانی محازه ره یه ک بوو پلیخانوف له ژنیف له به هاری ۱۸۹۸ دا پیشکشی
کرد، دواتریش له چند شوینی دیکه دووباره ی کرده وه".

نهوکات، واته له کوتایی سه دهی رابردوودا، (مارکسیزم له قهیراندایه) که ته وهری یه که می نه م چند
دیپه مانه، نه وهنده کاریگر نه بوو، به لکو ته نها له چوارچپوهی چند که سانیکه وه، لیپره له وی خولی
ده خوارد، که له گه وه ردا نه یارانی مارکسیزم بوون، به لام ورده ورده له مملاتی دژواره که ی نیونه ته وهی
دووه مدا (مه به ستم سالی ۱۹۱۴ یه که دیارترینان کاوتکسی بوو) نه م وشه ی (قهیران) ه، تا ده هات زیاتر
رهگی داده کوتا، به تاییه ت دواي مه رگی لینین و سالانی حوکمی تاکرپوی (ستالین) له ناوه راستی بیسته کان
به دواوه، تا ده گاته کیشی نیوان چین و سوقییت، ههروه ها سوقییت و حزبه شیوعیه کانی روژئاوا له پاش
ده ستریتی کرده سهر چیکوسلوفاکیا و ئینجا هاتنه ئارای (ئورو شیوعیه ت) له هفتاکانداو دواتریش
پیروسترویکاو گلاسئوست و رووخانی سیسته می سوقییت و روژه لاتی نه وروپا، رهگی نه م زاراوه یه
(مارکسیزم له قهیراندایه) یان نه ستورترو قولترکردو، هاوکات زهمینه یه کی واشیان ره خساند که تیکرای
حزبه شیوعیه کانی جیهان کار له وه ترازا ته نها چند "مفکر" یکی مارکسیست لیپره له وی لینی بدوین.

ئیتر نه وه چند سالیکه که باس له کیشی مارکسیزم ده کری، لای خه لکیکی که م نا، زور ئاسوی
به رچاویان لیل ده بییت و ده لپن مارکسیزم له قهیراندایه. به لام ئایا به راستی مارکسیزم له قهیراندایه؟! باشه
نه گه مارکسیزم له قهیراندایه، نه دی چون میتو دیکي نه پستمولوجی (منهج معرفی) یه!؟.

له راستیدا، قهیران واته (ازمه)، ههر شتیکیش جا سیسته م بییت، یا خود بیروباوهر، یا ههر شتیکي
دی، که و ترا گه یشتوته ئاستی قهیران، واته گه یشتوته ئاستی بنه ست و ریگایه کی داخراو، ئیتر بو
چاره سه رکردنی پیوستی به جیگره وه (بدیل) یک هه یه. بو نمونه کاتی باس له قهیرانی سیسته می

سهرمايه دارى دهكەين، ئەوا بەو مەبەستە لىي دەدوئىن كە سهرمايه دارى بە رەسمى تووشى رىگايەكى داخراو ياخود باشتر بلتەين قەيران هاتوو، بۆ دەربازبوونىش لەو قەيرانەى كە تىي كەوتوو، ئەوا گەيشتنە بە ئەلتەرناتىفەكەى كە سىستەمىكى سۆشئالىستىيە (لەينىن زۆر لەم مەسەلەى ئەلتەرناتىفە دواو) جا لەم روانگەيەو، هەموو قەيرانىك پىوستى بە جىگرەو (بدىل) هەيە، جا باشە ئەگەر ماركسىزم لە قەيراندابت، جىگرەو كەى دەبىت چى بىت؟! كە جىگرەو هىشى بوو، ئەى چۆن مەتودىكى ئەپستمولۆجىيە؟! ماركسىزم لە بنەرەتداو لە كەلتىنى سەرجهم ئەو بەرھەمانەى كە پىشكەش بە گەلانى جىھانى كردوون، هەرگىز بەم مانايە نەبوو و خۆشيان (ماركس و ئەنگلس) رۆژى لە رۆژان نەيانوتوو بەرھەمانەكان برىتىن لە چەند تىۆرىكى كامل و تەواو. ئەمە ئەگەر خوانەخواستە و ايان بگوتايە، ياخود وەها بوايە، نەدەبوو باس لە كۆمەلتىك بابەتى بنچىنەيى بكەين. بۆ نمونە لە سەردەمى ماركسدا، سەرمايه دارى نەگەيشتەبوو قۆناغى ئىمپىريالىزم، لەينىن هات (ئىمپىريالىزم بالاترىن قۆناغى سەرمايه دارىيە) نوسى، بەلام ئەمە مەرمۆ سەرمايه دارى خۆى نوئ دەكاتەو (ما بعد الامبرياليە) هەيە (بروانە: فوئاد مرسى - الرسمائىيە تجدد نفسها -). ئەمەيە كارى ئەمە مەرمۆ ماركسىستە نوپكان و دەبىت لەژىر رووناكى هەيلە گشتىيەكانى دامەزرىنەرانى ئەم فەلسەفەيە، داھىنان بكەن. هەر وەها لە سەردەمى ماركسدا نەوت نەبوو، بەلام ئەمە مەرمۆ نەوت كۆلەگەيەكى بنچىنەيى ئابوورى سەرجهم و لاتانى دونيا پىكدەھىتى، ئى ناشكرى نەوت لە فەرھەنگى ماركسىزم دەربھاوئىژى. خۆ ئەگەر (كۆمۆنەى پارىس) ىش رووى نەدابوايە، دوور نىيە ماركس باسى دەولتەتى بەم شىوہە بكردايە، كە كردوويەتى. باشە ئەوكاتە دەكرا دەولت لە فەرھەنگى ماركسىزدا نەبىت؟! هەرچەندە نە ماركس و نە لەينىن ئەوئندە بە وردى باسى دەولتەتيان نەكردوو، كۆمەلتىك پرسىياريان سەبارەت بە جوړەكانى دەولت و خۆبەدوورگرتنى دەولت و حزب و .. هتد بۆ بەجىھىشتووين (ئەمەيان باسىكى دىكەى سەر بەخۆبە).

ئىتر لەم روانگەى سەرھەو بوو، لەينىن دەبوت (ماركس نەخشەكەى دارشت)، واتە ماركس هەيلە گشتىيەكانى سەبارەت بە ياساكانى كۆمەلتەگەى مەرقاىيەتى بۆمان دانا، لە كىتەبە هەرە بەناوبانگەكەشيدا (سەرمايه) ماركس لەو ياسايانە دەكۆلتەو كە سىستەمىكى بەرھەمەتيانى سەرمايه دارى بەرپۆدەبەن و، ئەو ناكۆكيانە دەخاتەروو كە ئەم رۆژىمە لە ناوہو دەرزىن و بۆگەنى كردوون و هاوكات چارەنوسى هەر سەھىتەنەكەشى لىكداو تەو و خستوبە تىەر و.

لەرەدا دەگەينە خالىكى گرنگ، چ ماركس و چ ئەنگلس و چ لەينىن، چ سەرجهم (منظر) ماركسىستەكانىش، تا ئىستا نەھاتوون و تىيان ئەمەى پىشكەشمان كردوون، فەلسەفەيەكى كامل و تەواو، (ئەمە ئەگەر وابوايە دەبوو بانگەشەى كۆتايى هاتنى مەتر وويان رابگەياندايە)، بەلكو ماركس و ئەنگلس كۆمەلتىك بەرھەمەى تۆكمەو پتەوى بنەما تىۆرىيەكانيان بۆ بەجىھىشتىن، واتە بناغەيەكى پتەويان بۆ دانان، هەرچى (منظر) ماركسىستەكانىشە تەواو تىۆرەكانيان لىكدانەوہەكى واقىعەبىنانەى ئەو سەردەمەيە، كە تىۆرەكەيان تيا داناو.

ئىتر لەگەل گۆرانكارىيەكانى ژيان، تىۆرەكانىش پىوستيان بە بۆچوونى دىكەوہە بوو كە پىر بە پىرى گۆرانكارىيەكان بىت. ئا لەبەر ئەمە دامەزرىنەرانى ئەم رىبازەش، دژى ئەو بوونە پىيان بوترى ئىوہە فەلسەفەيەكى كامل و تەواو و بى كەموكۆرپىتان پىشكەش بە كۆمەلتەگەى مەرقاىيەتى كردوو. هەر دەشبىت دژى ئەم تەرزە بۆچوونانەبن، چونكە ئەگەر بەھاتباو دامەزراينەرانى ئەم فەلسەفەيە بەشىوہەكى (كامل) و بى كەموكۆرپى تىۆرەكانيان بۆ بەجىھىشتباين، ئەمە لە دىدو بۆچوونى مەترىيالىستىكەوہە، كاملبوونى تىۆرىك بى كەموكۆرپى چى دەگەينەبىت؟! بەلكو هەموو فەلسەفەكانيان لەناو قوولايى واقىعەى ژياندا هەلەھىنجاندوو، واقىعەش هەمىشە لەگۆران و پەرسەندندايە، بۆبە لىرەوہە داھىنان لە ماركسىزدا خۆى دەردەخات و بەپىتى گۆرانى ژيانەكە، ئەبى تىۆرىكى گونجاوئىشى بۆ دابىتى. وازانم هەر ئەمەش بوو واى لە لەينىن كردبوو بلىت (ژيان سەوزو تىۆر خۆلەمىشەيە).

لەرەوہە بەپىتى ئەو رووناكىانەى سەرھەو، ماركسىزم قەيران نىيە، بەلكو كىشەيە، ئەم كىشەيەش هەر

له ناو هه ناو و مندالډانی خودی بۆچوونه کانی مارکس و ئهنگلس دا گه رای داناوه، بۆ نمونه مارکس له سه ره تاوه، وای بۆ ده چوو که کۆمه لگای مرۆقايه تیبی راسته وخۆ به قۆناغی کۆبلايه تیبیه وه ده ست پێ ده کات، به لّام ئهنگلس هه ر زوو ئاماژه ی به وه کرد که کۆمه لگای مرۆقايه تی به ر له وه ی گه یشتبیتته قۆناغی کۆبلايه تی، ئه وا به قۆناغی کی تر دا تیبه ر بووه، که پێی دهوتری کۆمۆنه ی سه ره تایی (مشاعیه بدائیه) و، کۆمه لگای مرۆقايه تی دوور له ژيانیکی چه وساندنه وه ژیاوه، واته کۆمه لگایه کی یه کسان بووه، به لّام ره مه کی (عفوی) و نا شارستانی. به لّام دوا ی ئه وه ی کار دا به شکراره، ئیتر قۆناغی کۆبلايه تی ده ستی پیکردوو، که پر بووه له چه وساندنه وه ی مرۆف له لایه ن مرۆقه وه. ئه م بۆچوونه ی ئهنگلس ده ستبه جی له لایه ن مارکسه وه دانی پیدانراو باوه ری پێ هینا. ههروه ها سه باره ت به شیوه ی رزگارکردنی کریکارانی ئیرله ندا له ئینگلته را، مارکس له سه ره تاوه بۆچوونیک ی هه بوو، دواتر بۆچوونیک ی راسترو گونجاوتری وه رگرت، ئه مه جگه له وه ی کیشه ی مارکسیزم و شیوه ی گریډانی به کیشه ی نه ته وه یی له دوا ی مه رگی مارکس و ئهنگلس، تا ئیستاش کیشه یه که و شوپن لی کۆلینه وه یه له ناو حزبه شیوعیه کانی جیهان و، یه کیک له هۆکاره کانی سه ره لډانی پیرسترویکاش ئه م خاله ی تیدا به رجه سته بوو بوو...

هه موو ئه مانه و امان لی ده کات مارکسیزم به چاوکی نوی و به گیانیک ی تازه بخوینینه وه هه میسه ده بیت ئه و بۆچوونه پووجه ل بکه ینه وه، که ده لیت نابی ده ستکاری بۆچوونه کانی هیچ کام له کلاسیکه مارکسیسته کان بکرتن. ئه مه ئه گه ر و ابیت هه موو به ره مه کانی مارکس و ئهنگلس و لینین ده بن به کتیبیک ی ئاسمانی، که بی شک ئه مرۆ به شیک له بۆچوونه کانیان، یان ژیان ره تی کردۆته وه، یا خود پتویستیان به خسته سه ره هیه و شتی نویتتر به خۆ وه ده گریت. به لّام به هیچ شیوه یه ک، نابی ئه وه ش له یاد بکه ین که ئه و هیلّه گشتیانه ی مارکسیزم بۆمانی به جی هیشته وه، تا ئه مرۆش له جاران زیترو پر بایه خترو راست و دروستتره.

ته وه ری دووه مان، پتوه نده به مارکسیزم و شوپشه وه. ئایا مارکسیزم شوپشه، هه ره له و میترووه دوورو درێژه ی که هه وه لجار ئاماژه م بۆ کرد، کاتی باس له قه یرانی مارکسیزم ده کرا، هه موو هه ولکیان بۆ ئه وه بوو که مارکسیزم له ره ته شوپشگتیریه که ی لایه ن و پینه وه پرۆ (اصلاح) یک له مارکسیزم دا به رجه سته بکه ن، که برنشتاین و کاوتسکی و هایندمان و... هتد، بوون که به دامه زرتنه ری رتیبازی سۆسیال دیموکرات ناسران، به تایبه ت کاوتسکی و برنشتاین، ئه م فه لسه فه یه ش له گه ل سستمی سه رمایه داری خۆی گونجاندوه و ته واو له گه ل بنچینه و بنه ماکانی میتۆدی مارکسیزم نا کۆکه (پروانه لینین - الانتهازیه و افلاس الامیه الثانیه). چونکه سۆسیال دیموکرات، به راشکاو ی هه ولی داوه و ده يدات، سسیتهمی سه رمایه داری پیا رتیزی و به گویره ی تواناش به ره و باشتری بیات، نه ک بیروخینی! ئه و به ره و باشتربردنه شیان له رتیکای ئیسلحات و دیموکراسی ئاشتی (الاصلاحیه و الدیمقراطیه السلمیه) و باوه رنه مان به دیکتاتۆری پرۆلیتاریا و... هتد، به گوره اتنه پتسه وه، له رووی به رگریکردن له نیشتمانیسه وه، بۆچوونیک ی نه ک هه ر بۆرژوازیانه یه، به لکو شوپنسته نه شیان پیشان داو پیا ده شیان کرد، که سه ره تای ئه م هه لۆبست وه رگرتنه له لایه ن (هایندمان) وه ئاماژه ی بۆکراو، پاشانیش له گه ل کاوتسکی و غیدو... هتد پیره و و پیا ده یان ده کرد.

سۆسیال دیموکرات له به رنامه و رتیبازیاندا، باسی ئازادی و دیموکراسی و ده رپرینی بیروپرای جیاواز له یه کتری ده کات و له پرۆسه ی جیبه جیکردنی به رنامه شیدا، به کرده وه هه نگاو ی بۆ هاویشته وه، دژی شه رو شوپرو ده یه وی خۆی له قه یرانی بیکاری رزگار بکات و هه ونگا ویشی بۆ ناوه. به لّام سۆسیال دیموکرات له به ر ئه وه ی له گه ل سه رمایه داری ژیانیک ی هاوبه شی هیه، واتا له رووی ئامانجیانه وه هاوبه شن، به هیچ شیوه یه ک باسی گۆرانیکی ریشه یی له سیسته می سه رمایه داری ناکات، به لکو ته نها ده یه وی ئه و قه یرانه ی رووبه رووی جیهانی سه رمایه داری پیشه سازی ده بیتته وه، که پتوه ندی به ژیرخانی کۆمه لی سه رمایه داری پیشه سازییه، نوی بکه نه وه. واته ته نها به ره و باشتری به ن. ئا له به ر ئه وه، نا کرئ سۆسیالیزم به مانا

زانستیه که ی که بنه برکردنی هه موو جوړه چه وساندنه وه یه کی کومه لایه تیبه ، له گه ل سۆسیال دیموکرات تیکه ل بکری ، که جه وه ره که ی ئیسلحات و پاراستنی سسیته می سه رمایه داریه . به تایهت له م سالانه ی دوایی نه و ولاتانه ی که سۆسیال دیموکرات تیایاندا فه رمانه وایه ، وه کو حزبیکی نه ته وه یی و دوور له هه موو بوچوونیککی مارکسیزمانه ته ماشا و پیاده ده کری و سۆسیالیزم و مارکسیز میان ته واو له خو دامالیوه . جاری وا هه بووه ، سۆسیال دیموکرات له پیاده کردنی سیاسه تی تاکتیکدا پیچه وانه ی هه موو بوچوونیککی رابردووی خو ی بووه ته وه . واته له خه باتی سیاسی روژانه یدا ، به رده وام خو ی ده گوړیت ، جا نه خاسمه کاتی رووبه پرووی هه ندی کاتی - حساس - ده بیته وه . بو نمونه له کاتی هه لېژاردندا ، جاری وا هه یه له کاتی هه لېژاردندا له گه ل ئیمپرالیزم و گونه په رستی ریک ده که ویت و پشت له هه موو بوچوونیککی پیشکه وتنخوازانه ده کات .

لیتروه ده که پرتینه وه سه ر مارکسیزم و شوړشه وه ، ریبازی مارکسیزم له ناو هه ناوی کومه لگایه کی سه رمایه داری (که پر له چه وساندنه وه به ربه ست) سه ری هه لداوه ، سه ره لداوه که شی لیکدانه وه ی واقع بوو ، واقعیککی ناوه ژووی پر له چه وساندنه وه ، بو گوړینی بو واقعیککی ئاسووده و بی چه وساندنه وه . هه لبهت گه یشتنیش به واقعی دووم ، پیوستی به گوړانکاریه کی ریشه یی له ژیانی کومه لایه تی نه و کومه لگایه دا هه یه ، که بی سی و دوو نه جامدانی شوړشیککی کومه لایه تیبه ، وا بزانه هه ر نه وه بوو مارکس ده یوت (ئیسنا باس له گوړینی جیهانه) یا خود له ئایدیولوژیای ئه لمانیدا ده یوسنی (به لای ئیمه وه ، کومونیزم بارودوخیک نیبه که ده بی دابه زریت ، ئامانجیکیش نیبه که واقع ده بی پتروه ی بکات . ئیمه نه و بزوتنه وه واقعییه به کومونیزم ده زانین ، که نه م کاره ی نه مرؤ له ئارادایه ، ژیره و ژووریکات . زه مینه و هه لومه رچی نه م بزوتنه وه یه ش له پیشنیاره کانی نه مرؤدا پیک دیت) .

لیتروه وه ، نه جامدانی نه م شیکردنه وه ی واقعیه ، بی چه ندو چون له روانگه ی چینی کریکاره وه ده بیت ، که له به رپابوونی شوړشیککی کومه لایه تیدا به رجه سته ده بیت ، نه م شوړشه ش جگه له له باربوونی هه لومه رچی مادیه وه ، هویشیاری سیاسیشی ده ویت . مه به ست له م هویشیاریه سیاسی هه ش گه یشتنی کومه لگای مرؤقایه تیبه به کومه لگایه کی ئازادی دوور له هه موو جوړه چه وساندنه وه یه ک بیگومان نه مه ش هه ر ته نها به و که سانه ناکری که له ریزی حزبیکی شیوعی دان ، به لکو نه م هویشیاریه ، نه و مه به سته ش ده گریته وه که چینی کریکار خو ی له ریکخواه سیاسیاکاندا ریکبخات و خه لکی دهره وه ی نه م چینه ش له ئامیزی خو ی بگریت ، یا هه ر هیچ نه بیت بن به هاوپه یانی نه و چینه که چینی کریکاره . و بزانه هه ر له به ر نه مه ش بوو ، لینین ده یوت دروستکردنی حزب (پیوستی به شتیکه له دهره وه ی خویدا) . هاوکات مارکسیزم نه پستمؤلوجیاشه ، نه گه ر وانه بوایه وه ک هه ر ئاین و مه زه به پیک سه یر ده کرا ، به لام با بخوینی ئازیز دریتزه ی نه م باسه بو دهرفه تیککی تر بیت .